

Marleen Schippers

Recensie van:

Daniel Dennett: *Kinds of Minds, The origins of consciousness*
Weidenfeld & Nicholson, London, 2001(1996), 244 p.

Evolutie van Minds

Mijn lievelingsknuffel Mickey Mouse achterlaten op het bed als ik naar school ging. Mijn cavia, Wopje, te lang niet hebben geaaid: ik vond het als kind allemaal onmenselijke daden. Ik was ervan overtuigd, mezelf in hun positie verplaatsend, dat zij zich alleen en verraden zouden voelen. Ook al konden ze hiervan niets aan mij vertellen, ik wist gewoon dat, in Dennett's woorden, er *iemand thuis was* in Mickey en in mijn cavia, dat ze een bewustzijn hadden. Automatisch ging ik er van uit dat ze eenzelfde soort bewustzijn zouden hebben als ik. Hoe ik dit alles scheen te weten, heb ik mezelf in die tijd nooit afgevraagd. Ik wist het gewoon, hoewel ik in de loop van de tijd steeds vaker ging twijfelen en er uiteindelijk vanaf ben gestapt.

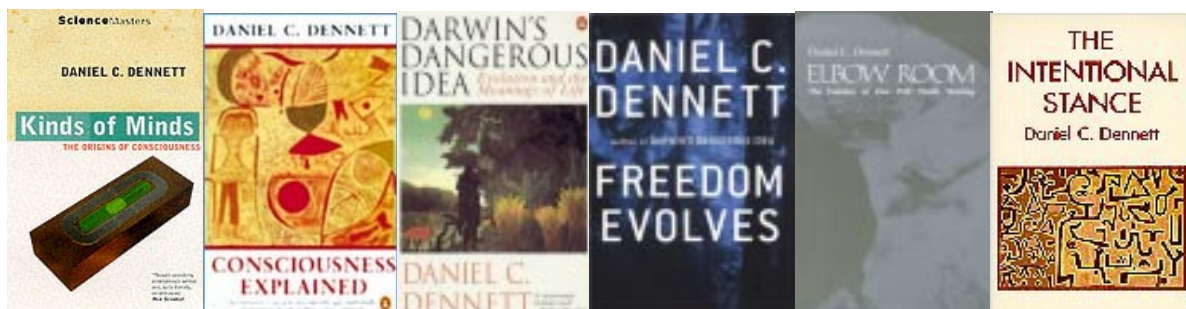
Iedereen herkent waarschijnlijk dit toekennen van bewustzijn aan bepaalde objecten of dieren. Daniel Dennett stelt hierover in zijn boek *Kinds of Minds* de volgende twee vragen: Wat voor soorten *minds*¹ (geesten) bestaan er en hoe weten we welke minds er bestaan? Het boek geeft Dennett's zoektocht naar antwoorden weer en leidt ons langs de evolutie van de mind, zoals deze mogelijk gegaan is.

Inleiding

Deze recensie bestaat uit drie delen. In het eerste deel wordt een inleiding gegeven met betrekking tot generalistische boeken in het algemeen. Ook wordt de wetenschapsfilosofische invalshoek beschreven van waaruit ik het boek beschouw. Na deze inleiding volgt een samenvatting van *Kinds of Minds*. In het laatste deel tenslotte wordt commentaar gegeven op het boek en gekeken naar wetenschapsfilosofische aanmerkingen.

Generalistische boeken

Er zijn veel mensen die het bewustzijn een interessant fenomeen vinden. Voor deze mensen heeft Dennett *Kinds of Minds* geschreven. Maar niet alleen voor hun, ook voor mensen die werkzaam zijn binnen of buiten de filosofie van de mind. Dennett is een auteur die goed en begrijpelijk schrijft. Hij heeft veel generalistische boeken geschreven op het gebied van bewustzijn (zie plaatje) en zijn boeken worden veel gelezen en vaak herdrukt. Hij weet in zijn boeken filosofisch jargon goed te vermijden.

¹ In dit betoog zal ik Engelse woord *mind* gebruiken in plaats van de Nederlandse vertaling, *geest*. De reden hiervoor is dat ik vind dat *mind* de lading beter dekt dan *geest*.

Wat Dennett in *Kinds of Minds* doet is het bewustzijnsprobleem koppelen aan een evolutionaire aanpak, vandaar de ondertitel “The Origins of Consciousness” (het ontstaan van bewustzijn). Dit is ongetwijfeld een verwijzing naar “The Origin of Species” (het ontstaan van de soorten) van Charles Darwin, waarin de evolutietheorie wordt beschreven. Dennett laat zien dat het belangrijk is om bij het bewustzijnsprobleem te kijken naar andere wetenschapsgebieden, zoals biologie, neurowetenschappen en psychologie.

De invloed van generalistische boeken

Voor wetenschappers zijn dit soort generalistische boeken een uitkomst. Het is belangrijk om op de hoogte te blijven van onderzoek op andere gebieden. Zonder generalistische boeken is het een tijdrovende klus om daar iets over te weten te komen. Artikelen zijn vaak erg specialistisch en geven geen goed overzicht van het hele gebied.

Een andere verdienste van generalistische boeken is dat sommige een brug slaan tussen verschillende vakgebieden en zo meer richting kunnen geven aan een interdisciplinair gebied. Ik zal dit illustreren aan de hand van het vakgebied kunstmatige intelligentie, dat nog niet zo lang bestaat. Kunstmatige intelligentie is een interdisciplinair vakgebied dat de volgende vakgebieden wil combineren: psychologie, filosofie, informatica, natuurkunde, taalkunde en neurowetenschappen. Andere gebieden hebben zijdelings contact met kunstmatige intelligentie, bijvoorbeeld biologie en wiskunde. Een nieuw vakgebied creëren uit andere al bestaande vakgebieden is een moeilijke klus. Wetenschappers houden vast aan hun eigen methoden en paradigma's en als er dan langzaam een eigen paradigma ontstaat, kijken velen nog niet over de grenzen van hun eigen gebiedje heen. Een mogelijke oplossing komt van generalistische boeken die worden geschreven over kunstmatige intelligentie. Wetenschappers als Steven Pinker en Daniel Dennett laten zien hoe theorieën uit verschillende vakgebieden met elkaar gecombineerd kunnen worden om te komen tot interessante nieuwe theorieën. Steven Pinker beschrijft bijvoorbeeld hoe mind en cognitie functioneren in *How the Mind Works* en hoe taal en mind met elkaar interacteren in *The Language Instinct*. Hij laat hiermee zien hoe computationele, evolutionaire en taalkundige theorieën met elkaar in verbinding kunnen staan. Generalistische boeken als deze leveren daarmee een substantiële bijdrage aan de ontwikkeling binnen vakgebieden die nog niet volledig uitgekristalliseerd zijn.

Wetenschapsfilosofische invalshoek

Dennett begint zijn boek met de claim dat epistemologische en ontologische vragen over de mind samen beantwoord dienen te worden. In mijn commentaar zal ik hier vraagtekens bij zetten. Ook leg ik in deze recensie de nadruk op de evolutionaire aanpak van Dennett.

Samenvatting van Dennett's *Kinds of Minds*

Epistemologische versus ontologische vragen

Een van de vragen die Dennett zich stelt is: welke soorten minds bestaan er? Deze vraag is een ontologische vraag. Het gaat over wat er bestaat in de wereld. Het betreft het onderscheid tussen wat echt is in de externe wereld en wat schijn is. De andere vraag (“Hoe weten we welke minds er bestaan?") is een epistemologische vraag. Het refereert naar de manier waarop we kennis kunnen krijgen van de wereld. Er is een wezenlijk verschil tussen deze twee vragen. Epistemologische vragen kunnen alleen beantwoord worden in relatie tot de mens. Hoe komen *wij* tot kennis over de wereld? Ontologische vragen kunnen echter beantwoord worden zonder dat gerefereerd hoeft te worden naar de mens. Het gaat om de wereld zoals die is en niet zoals wij die kennen. In de filosofie is het gebruikelijk om deze twee vragen los van

elkaar te behandelen. Dennett pleit ervoor om, op het gebied van de mind deze twee vragen juist wél samen te beantwoorden. Omdat, zo redeneert hij, de mind anders is dan alle andere objecten in de wereld, juist op de manier waarop we er kennis over krijgen. Iemand kan je vertellen wat een mind is, maar niemand hoeft je te vertellen dat je een mind hebt. Andere objecten, bijvoorbeeld de Martinitoren of een zebra, observeer je om er kennis van te krijgen. Je eigen mind kun je echter niet observeren, omdat je in zekere zin je mind bent. Zoals bij Descartes' beroemde argumentatie over twijfel. Als je twijfelt over of je een mind hebt, weet je al dat je er een hebt. Anders kan je überhaupt niet twijfelen. Kennis over de mind kun je dus vanuit de eerste persoon krijgen (*ik heb een ijsje gekocht, omdat ik honger heb*), terwijl kennis over andere objecten vanuit de derde persoon verkregen worden (hij koopt een ijsje, omdat hij lekkere trek heeft, *zegt hij*). Om deze reden, zegt Dennett, kunnen we de ontologische vraag en de epistemologische vraag niet los van elkaar beantwoorden.

Bij de constatering dat we kennis over de mind vanuit de eerste persoon krijgen, ga je je afvragen of we ooit wel te weten zullen komen welke andere wezens wel of niet een mind hebben. Al helemaal als deze wezens niet kunnen praten. Dennett wijst ons op de intuïties die mensen hebben over minds. Het zijn deze intuïties die ons ervan weerhouden om de conclusie te trekken dat er wezens kunnen bestaan die een mind bezitten, maar dat niet aan ons kunnen vertellen (bijvoorbeeld mijn knuffel Mickey). Echter, om wetenschappelijk te onderzoeken welke soorten minds bestaan, zijn intuïties niet voldoende. De vraag is dan: wat is wel een goed startpunt? Dennett stelt een historisch evolutionaire aanpak voor. Er is een tijd geweest dat er geen minds bestonden. Onze minds zijn geëvolueerd uit simpele minds die steeds complexer werden. De evolutionaire schets van minds geeft ons een raamwerk waarin we onze dilemma's kunnen plaatsen.

Evolutie van minds

Dennett begint deze evolutionaire schets miljoenen jaren geleden, bij simpele atomen die samenklonteren tot moleculen en macromoleculen. De evolutie begint als deze macromoleculen de mogelijkheid ontwikkelen om zich voort te planten. Een grote stap in de evolutie wordt gemaakt als macromoleculen zich actief gaan gedragen. In plaats van te reageren op wat er met hun gebeurt, voeren ze nu actieve handelingen uit, "*the birth of agency*"² zoals Dennett dit mooi verwoordt. Deze macromoleculen zijn de oorsprong en de bouwstenen van alle levende wezens op aarde. Denk hierbij aan het menselijke immuunsysteem, dit is opgebouwd uit miljoenen van deze *mindless, mini-agents*. Sterker nog, mensen zijn helemaal opgebouwd uit dit soort actieve robotjes. De volgende stap in de evolutie van deze actieve macromoleculen bestaat uit het ontwikkelen van een lichaam. Van eencellig naar meercellig en van meercellig naar een lichaam met organen. De vierde stap in de evolutie van minds bestaat uit de komst van een bloedvatstelsel en daarna de komst van het centrale zenuwstelsel. Deze twee informatiesystemen hebben als functie vooral het behoud van de interne homeostase.

Aangekomen op dit punt in de evolutie, zien we dat er nog steeds geen volledige minds (zoals die van mensen) ontwikkeld zijn. Wat we wel zien is het gedrag van deze wezens, dat we kunnen interpreteren *alsof deze wezens wel een mind hebben*. Dennett noemt deze wezens intentionele systemen, omdat wij een intentionele houding kunnen aannemen ten opzichte van hen. Deze intentionele houding wordt door Dennett gedefinieerd als de strategie die wij mensen gebruiken om gedrag van anderen te interpreteren. Met 'anderen' worden niet alleen mensen bedoeld, maar ook dieren en objecten. Deze recensie begint met een voorbeeld van de intentionele houding die ik als kind had tegenover mijn knuffel Mickey³ en mijn cavia. De

² Daniel Dennett, *Kinds of Minds*, p. 27

³ Mijn knuffel Mickey heeft natuurlijk geen gedragingen, maar als kind interpreteer je zijn gezichtsuitdrukking, houding van zijn lichaam etc. alsof het intentioneel gedrag is.

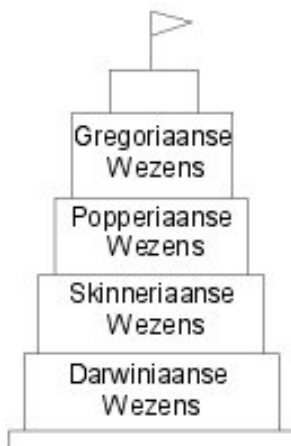
strategie werkt als volgt. Je interpreteert gedrag van iets of iemand alsof het tot stand is gekomen door een afweging van overtuigingen (*beliefs*) en verlangens (*desires*). Met een intentionele houding kunnen we gedrag van intentionele systemen verklaren en voorspellen. Het is een groot evolutionair voordeel om de intentionele houding aan te kunnen nemen. Hiermee is gedrag van anderen te voorspellen, waardoor overlevingskansen vergroot worden.

De intentionele houding is bij Dennett een belangrijk concept. Hij stelt dat als we dit op een voorzichtige manier toepassen op 'lagere' wezens (bijvoorbeeld zoals beschreven in het evolutionaire raamwerk hierboven), we meer inzicht krijgen in de verschillende soorten minds. Dit komt doordat we kijken naar de overeenkomsten in manier van denken, in plaats van naar de verschillen.

Dennett gaat verder met zijn evolutionaire schets van de mind door de grote sprong die mensen gemaakt hebben in de evolutie sinds de intentionele wezens. Die sprong bestaat uit de komst van het reflectieve denken. Alle dieren die ons in de evolutie vooraf gaan, handelen vanuit bepaalde beweegredenen. Zij hebben zelf geen weet van deze redenen, maar dit betekent niet dat deze rationaliteit er niet is. Dennett noemt deze redenen *free floating rationale*⁴. Ook al zijn de redenen nergens gerepresenteerd, ze hebben wel dit gedrag tot stand gebracht in de loop van de evolutie. Wij, mensen, weten die redenen wel. Wij hebben deze *free floating rationale* in onze hersenen, in onze mind verankerd. Beweegredenen voor gedrag zijn bij ons intern geworden. Maar hoe is dit gebeurd? In het boek zijn we aangekomen bij het eind van het tweede hoofdstuk. Dennett besteedt de rest van het boek (vier hoofdstukken) aan deze vraag: "Hoe hebben wij redenen geïnternaliseerd?"

Tower of generate-and-test

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, moeten we niet kijken naar hoe macromoleculen fysisch gezien tot dieren en mensen geëvolueerd zijn, maar naar de evolutie van het gedrag wat ons zo typisch menselijk maakt: communicatie door middel van taal. Dennett beschrijft deze evolutie met behulp van de *tower of generate-and-test*. Een zogenaamde toren met op

elke laag wezens met bepaalde capaciteiten (zie plaatje). Elke laag bouwt voort op de lagen eronder. De onderste laag bestaat uit wezens die zich voortplanten en hun gedrag alleen kunnen veranderen als gevolg van natuurlijke selectie. Dennett noemt deze wezens dan ook *Darwiniaanse wezens*, vernoemd naar Charles Darwin⁵. Op de laag erboven zitten de *Skinneriaanse schepsels*⁶. Zij kunnen gedrag leren via operante conditionering. Dat wil zeggen dat als gedrag positief beloond wordt, ze dit gedrag vaker zullen vertonen. Bijvoorbeeld een boom schudden levert eten (noten) op. Wordt het gedrag echter negatief bekrachtigd, dan zal het gedrag minder vaak vertoond worden. Er vallen bijvoorbeeld geen kleine noten uit de boom, maar kokosnoten die op je hoofd terecht kunnen komen. Skinneriaanse wezens hebben

dus een voordeel ten opzichte van Darwiniaanse, omdat ze niet totaal afhankelijk zijn van natuurlijke selectie om nuttig gedrag te kunnen vertonen. Boven de Skinneriaanse wezens bevindt zich de laag met *Popperiaanse wezens*⁷. Zij kunnen hypothesen maken en testen over wat hun gedrag voor een uitwerking zal hebben. Bovenop de toren staan de *Gregoriaanse*

⁴ Daniel Dennett, *Kinds of Minds*, p. 65

⁵ Charles Darwin (1809-1882), grondlegger van de evolutietheorie

⁶ Vernoemd naar Burrhus Frederick Skinner (1904-1990), grondlegger van operante conditionering

⁷ Vernoemd naar Karl R. Popper (1902-1994), grondlegger van het falsificatie principe

wezens⁸. Wat Gregoriaanse wezens onderscheid van de andere is het gebruik van gereedschap. Gereedschap bevat intelligentie, zo schrijft Richard Gregory, omdat iemand met gereedschap een groter potentieel heeft om slim gedrag te vertonen⁹. Het belangrijkste gereedschap bestaat uit woorden van een taal. Gregoriaanse wezens hebben een enorm voordeel omdat zij gebruik kunnen maken van taal. Taal is gereedschap, verzonnen en bijgeschaafd door onze voorouders. Het geeft ons de mogelijkheid tot interne reflectie en is ook datgene wat onze intentionaliteit zo enorm vergroot heeft. Dennett zoomt in op de vraag *hoe* die intentionaliteit zulke proporties aan heeft kunnen nemen.

Opkomst van hogere orde intentionaliteit

Een theorie over zelfbewustzijn van Humphrey leidt ons naar een antwoord op deze vraag. Hij beweert dat zelfbewustzijn is ontstaan omdat daarmee hypothesen kunnen worden geformuleerd over gedrag van anderen aan de hand van hun intenties. Dit is een groot evolutionair voordeel, in de toren is deze stap in de evolutie terug te vinden als die van een Skinneriaans wezen naar een Popperiaans wezen. Volgens Humphrey komt met de gevoeligheid voor je eigen gedrag ook een gevoeligheid voor de overtuigingen en verlangens van anderen. Met andere woorden: eerst heb je de mogelijkheid om de intentionele houding aan te nemen ten opzichte van jezelf (*ik* koop een ijsje, omdat *ik* honger heb) en daarna kun je hem ook op anderen toepassen (*hij* koopt een ijsje, omdat *hij* honger heeft). Dennett deelt deze theorie en de nadruk die het legt op de intentionele houding. Het geeft ons echter nog geen antwoord op de vraag hoe intentionaliteit zulke grote proporties aan heeft kunnen nemen.

Om hier een antwoord op te kunnen geven stelt Dennett voor om te kijken of er dieren zijn die een intentionele houding kunnen aannemen. Het kunnen toepassen van de intentionele houding betekent dat je (minstens) een tweede orde intentionaliteit bezit. Eerste orde intentionaliteit bestaat uit het hebben van overtuigingen en verlangens over allerlei dingen in de wereld, behalve over overtuigingen en verlangens. Een systeem met een tweede orde intentionaliteit kan dat laatste wel. Er bestaat ook hogere orde intentionaliteit waarbij je kunt geloven dat iemand de overtuiging heeft dat jij iets van hem verlangt (bijvoorbeeld ik dacht dat jij wist dat Jeroen niet wist van jouw verjaardag). Volgens Dennett is de belangrijkste stap in de evolutie die van eerste orde intentionaliteit naar een tweede orde intentionaliteit.

Echter, als we dit nader gaan bekijken, levert dit geen mooie scheidslijn op tussen dieren met en dieren zonder een mind. Er komt in de natuur gedrag voor waarvan het lijkt dat dit tweede orde intentionaliteit nodig heeft, maar dit niet werkelijk zo is. Bijvoorbeeld als herten oog in oog komen te staan met een tijger, staren zij de tijger aan. Het hert wil de tijger laten denken: “als het hert mij zó aanstaart, zoekt het vast ruzie. Misschien kan dit hert wel heel goed vechten en ben ik direct het bokje als ik het hert aanval.” Maar dat een hert dit gedrag vertoont, wil nog niet zeggen dat het een tweede orde intentionaliteit bezit. Het gedrag van een hert is te modelleren met een lange lijst van perceptuele input aan de ene kant en motorische output aan de andere kant. Er is geen intern model nodig van de ander om toch het juiste gedrag te kunnen uitvoeren. Het is de evolutie die ervoor gezorgd heeft dat een hert dit gedrag vertoont, zonder dat een hert hoeft te weten waarom het zich zo gedraagt. Ook hier is sprake van *free-floating rationale*. Wij, mensen, kunnen wel de achterliggende redenen aangeven van dit gedrag, maar dat betekent nog niet dat het hert dat ook kan.

Er is pas sprake van tweede orde intentionaliteit, als je een model kunt hebben over iemand anders zijn mind. Met hersenen die gedrag laten voortkomen uit een ‘lijst’ is dit niet mogelijk. Om te bereiken dat er wel een representatie van de mind bijgehouden kan worden, is het nodig dat er een reorganisatie plaatsvindt in de hersenen.

⁸ Vernoemd naar Richard Gregory (1923), grondlegger theorie over de rol van informatie in *Smart Moves*

⁹ Daniel Dennett, *Kinds of Minds*, p. 131 (paraphrase)

Reorganisatie in de hersenen

Hersenen reorganiseren zich niet zomaar vanzelf. De vraag is dus wat er evolutionair zo belangrijk kan zijn geweest, dat dieren met een dergelijk gereorganiseerd brein zich beter konden voortplanten? Wat is de selectiedruk geweest om van een Popperiaans wezen naar een Gregoriaans wezen te evolueren?

Een oplossing komt van David McFarland, die zegt dat expliciete, manipuleerbare representaties van iemands gedrag alleen ontstaan bij de mogelijkheid tot communicatie door middel van een taal. Zijn argumentatie gaat als volgt. Communicatie is alleen maar mogelijk als het coöperatief is, maar ook zelfbeschermend. Coöperatief, omdat dat helpt te overleven, bijvoorbeeld samen vechten tegen vijanden of samen voedsel zoeken. Zelfbeschermend, omdat er altijd competitie zal bestaan, ook binnen de eigen soort. Liegen is een voorbeeld van communicatie die zelfbeschermend is. Als communicatie ontstaat, ontstaat ook behoefte aan een nieuw soort gedrag: het kunnen communiceren over je eigen gedrag. Er moet dus een keuze worden gemaakt over wat nu eigenlijk je gedrag is. Dit kun je doen door middel van introspectie, maar dan doet zich het volgende probleem voor: “Hoe moet je de warboel van concurrerende, verbeterde, aangepaste en samengevlochten kandidaten voor gedrag, opdelen in verschillende alternatieven [die kunnen worden gecommuniceerd – MS]?”¹⁰

De oplossing van McFarland bestaat uit het toepassen van de intentionele houding door een wezen op zichzelf. Dit zijn we al eerder tegengekomen bij Humphrey. Een wezen gaat zijn eigen neigingen *labelen* alsof ze leiden tot expliciet gerepresenteerde doelen. Die neigingen moeten gelabeld worden, omdat we ze anders niet kunnen communiceren. De handelingen van het wezen zijn in werkelijkheid ontstaan door een complexe interactie tussen verschillende kandidaat-handelingen, maar het labelen stelt het in staat om hierover te communiceren. Er worden representaties gemaakt over de eigen overtuigingen en verlangens en het wezen gaat er zelf in geloven dat dat is wat zijn gedrag bepaalt. Er is een soort gebruikersinterface gemaakt voor zijn eigen hersenprocessen. Door de komst van deze representaties is de *free-floating rationale* verankerd in de representaties, oftewel de redenen zijn geïnternaliseerd.

Omgeving als verlengstuk van cognitie

Dennett legt in zijn boek ook de nadruk op de rol van de omgeving en ons lichaam met betrekking tot cognitie. Dennett ziet de mind niet als beperkt tot de hersenen, maar uitgestrekt over het lichaam. Door de evolutie zit veel van de informatie die we in het dagelijkse leven gebruiken om beslissingen te maken in ons lichaam, bijvoorbeeld reflexen. Het lijkt soms wel alsof ons lichaam een eigen mind heeft. Zo kan, schrijft Dennett, je lichaam geheimen van je verraden door je te laten blozen, of het laten afweten op het moment dat je graag seks zou willen hebben. In de loop van de evolutie hebben we niet alleen onze eigen redenen gelabeld, maar ook alles in onze omgeving. We gebruiken taal als een cognitief gereedschap. En niet alleen taal wordt op deze manier gebruikt als gereedschap, maar de omgeving zelf ook. Doordat deze gereedschappen zoals taal, omgeving en menselijke artefacten in de omgeving zo belangrijk voor ons zijn, zijn wij als mens niet alleen het product van natuurlijke selectie, maar ook van een culturele.

Conclusie

Dennett komt in zijn boek niet tot een eenduidige conclusie. Dit komt waarschijnlijk doordat hij ons op weg wil helpen om betere vragen te stellen over de mind en haar oorsprong. Hij wil geen antwoord geven op de vragen welke minds er bestaan en hoe we dit kunnen weten. Wat

¹⁰ Daniel Dennett, *Kinds of Minds*, p. 168. Originele tekst: “How should the agent’s own tangle of competing, enhancing, merging, intertwining behavioural control circuits be carved up into competing “alternatives” [which can be communicated – MS]?”

hij wil zeggen staat door zijn hele boek heen. Hij vertelt ons een verhaal over hoe minds zouden kunnen zijn ontstaan en hoe wij redenen geïnternaliseerd hebben. Rienk Zetstra schrijft in zijn recensie van *Kinds of Minds* dat Dennett concludeert dat “spreken over andere geesten dan de mens problematisch blijft”¹¹. Ik denk dat hij het zo juist geformuleerd heeft.

Wetenschapsfilosofische punten in Dennett’s *Kinds of Minds*

Moeten epistemologische en ontologische vragen over de mind samen beantwoord worden?

In het begin van deze recensie schetste ik hoe Daniel Dennett wil laten zien dat de epistemologische en ontologische vragen op het gebied van de mind samen beantwoord moeten worden. De reden hiervoor is dat we kennis over de mind op een speciale manier verkrijgen, namelijk vanuit de eerste persoon. Ik wil graag mijn vraagtekens plaatsen bij het samen moeten beantwoorden van deze vragen. Als we kijken naar de vraag “hoe weten we welke minds bestaan?” zien we dat we deze vraag in één geval kunnen beantwoorden. Namelijk in het geval van onze eigen mind. We weten dat we zelf een mind hebben en dit weten we omdat we de mogelijkheid hebben om te denken. Hier kunnen we inderdaad niet anders dan de epistemologische en de ontologische vraag samen te beantwoorden. We zitten met betrekking tot onze eigen mind in een bijzondere epistemologische positie. Maar als we willen kijken naar andere soorten minds (bijvoorbeeld van dieren of computers), vervalt deze eerste persoonspositie. De enige die dan nog in de eerste persoon kan spreken is het dier of de computer zelf. In een mini gedachte-experiment kan ik me voorstellen dat er een methode X wordt ontwikkeld aan de hand waarvan we kunnen onderzoeken of Y een mind heeft. Maar betekent dit dat we deze vraag niet kunnen beantwoorden als we niet ook de ontologische vraag aanroeren? Ik denk van niet. Ik denk dat met betrekking tot andere minds, we overgeleverd zijn aan de positie van derde persoon. Het aparte is dat Dennett in een van zijn andere boeken, *Consciousness Explained*, juist hiervoor pleit. Ik citeer: “De uitdaging is, om met data verkregen door wetenschappelijke methoden, een theorie van mentale gebeurtenissen te construeren. Een dergelijke theorie moet worden geconstrueerd vanuit een derde persoonsperspectief, omdat de hele wetenschap vanuit dit perspectief wordt geconstrueerd.”¹² Dennett heeft het hier over een theorie van de bewuste mind.

Is er goed gebruik gemaakt van evolutionaire theorieën?

Dennett maakt in *Kinds of Minds* veelvuldig gebruik van een evolutionaire argumentatie. Een gerechtvaardigde wetenschapsfilosofische vraag hierbij is of deze aanpak ons dichter tot de waarheid brengt en of de evolutietheorie juist geïnterpreteerd is. Ik wil niet zeggen dat Dennett fouten maakt in zijn argumentatie, maar ik denk dat er bij evolutionaire theorieën altijd een zekere voorzichtigheid is geboden. Het is niet moeilijk om een reden te verzinnen waarom iets geëvolueerd is. Maar er zijn niet veel mogelijkheden om aan te kunnen tonen dat die reden ook echt datgene was wat voor selectie zorgde. Er is veel biologisch onderzoek nodig om te kijken of er geen andere factoren een rol hebben gespeeld.

Kunnen we tweede orde intentionaliteit modelleren?

Denk even terug aan het voorbeeld dat ik beschreef over het hert en de tijger. Het voorbeeld was bedoeld om aan te tonen dat ook al vertoont een dier tweede orde intentionaliteit, het nog niet als zodanig in de mind gerepresenteerd hoeft te zijn. Met andere woorden: het hert hoeft

¹¹ Rienk Zetstra, *Recensie van Kinds of minds*, http://www.rug.nl/filosofie/_shared/pdf/2003_zetstra.pdf

¹² Daniel Dennett, *Consciousness Explained* (1991), p. 71

niet noodzakelijk een model bij te houden van de tijger. Dennett beweert dat gedrag met tweede orde intentionaliteit met een opzoektabel of met “als, dan” regels nagebootst zou kunnen worden. Dit klinkt heel aannemelijk, maar ik denk dat het niet zo simpel is. Gedrag is erg complex, er moet met allerlei invloeden uit de omgeving rekening worden gehouden en er zijn ontzettend veel mogelijkheden voor gedrag. Het is ons tot nu toe nog niet gelukt om zelfs het gedrag van een worm na te bootsen met een tabel of een lijst, laat staan dat dat zal lukken voor het gedrag van een hert. Met het principiële punt van Dennett ben ik het wel eens, dat een hert niet noodzakelijk een model bij hoeft te houden van de tijger, maar niet met zijn punt dat het gedrag gemodelleerd kan worden door een tabel. Dit doet het hert tekort. Er zijn waarschijnlijk andere mechanismen die zorgen voor het gedrag van het hert.

Leidt McFarland’s theorie tot determinisme?

Een ander punt van commentaar betreft de geïnternaliseerde overtuigingen en verlangens. McFarland zegt dat wij in de evolutie onze “kandidaten voor gedrag” zijn gaan labelen en ze zijn gaan zien als de beweegredenen voor ons gedrag. En dat we er zelf in zijn gaan geloven dat het deze redenen zijn die ons gedrag bepalen. Ik vraag me af of dit niet leidt tot determinisme. Immers het gedrag wordt niet *echt* bepaald door deze redenen, maar door die warboel van verschillende kandidaten voor gedrag. Betekent dit dan dat wij geen invloed op ons gedrag hebben? Heeft de mind in deze zin nog iets te zeggen over welk gedrag wordt uitgevoerd of labelt zij alleen maar? En is dit problematisch? Het geeft ons wel een oplossing voor het probleem van mentale veroorzaking. Dit probleem gaat over de vraag hoe het kan dat iets mentaals (zoals overtuigingen en verlangens) iets fysieks veroorzaakt (zoals bewegingen van het lichaam). De theorie van McFarland zegt dat mentale veroorzaking niet bestaat en dat wij ons gedrag pas achteraf labelen als zijnde veroorzaakt door bepaalde overtuigingen en verlangens.

Leidt Dennett ons naar betere vragen?

Dennett stelt zich als doel om in het boek te komen tot betere vragen dan “welke soorten minds zijn er?” en “hoe weten we welke minds er zijn?”. Hij stelt deze betere vragen echter niet expliciet, maar geeft een raamwerk waarin we vragen over de mind kunnen plaatsen. Dit liet mij, na het lezen van het boek, zitten met een gevoel alsof er iets mist. Dennett vertelt een fascinerend en overtuigend verhaal over hoe minds geëvolueerd kunnen zijn, maar laat de weg vervolgens open. Ik zou graag een plaatsbepaling van dit boek op het gebied van de filosofie van de mind willen lezen. Waarin antwoorden worden gegeven op vragen als: “waar staan we nu, nu we deze vermoedens hebben over de ontwikkeling van de mind?” en “Wat is een goede volgende stap om te zetten?”

Conclusie

Kinds of Minds is een fascinerend en goed geschreven boek om te lezen. Ondanks mijn aanmerkingen heeft het me een nieuw perspectief laten zien op het bewustzijnsprobleem en gestimuleerd om meer boeken van hem te lezen.